

Σωματική έκφραση, πολιτισμός και εκπαίδευση

Ενότητα 5: Το σώμα ως αποτέλεσμα της διαδικασίας
εκπολιτισμού σύμφωνα με τον Norbert Elias

Βασιλική Ρήγα

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η.

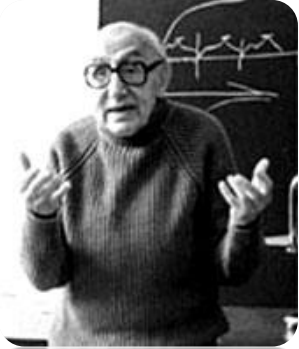

Σκοποί ενότητας

-
- Να εξηγείτε τα κοινωνικά φαινόμενα με βάση τη διαδικασία εκπολιτισμού του ατόμου, η οποία αποτελεί τη βασική θεωρία του N. Elias
 - Να προβληματιστείτε αν η συμπεριφορά (με την οποία εκφράζεται και συμμετέχει το άτομο στις κοινωνικές σχέσεις) και ο τρόπος με τον οποίο διαχειρίζεται και μορφοποιεί το σώμα του, αποτελούν ατομικές επιλογές ή συνδέονται με τις ευρύτερες κοινωνικές επιταγές

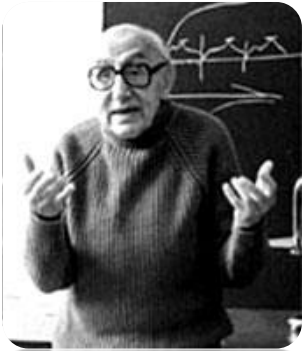

Norbert Elias: ποιος ήταν

Γεννήθηκε το 1897 στο Breslau της Γερμανίας, από γονείς εβραϊκής και πολωνικής καταγωγής, και πέθανε το 1990 στο Άμστερνταμ. Αργότερα έγινε Βρετανός πολίτης. Σπούδασε φιλοσοφία, ψυχολογία και κοινωνιολογία με δάσκαλους τους Jaspers, Rickert, Husserl και Alfred Weber. Το 1924 αναγορεύθηκε διδάκτορας με την εργασία "Idee und Individuum. Eine kritische Untersuchung zum Begriff der Geschichte" ("Ιδέα και άτομο. Μια κριτική διερεύνηση πάνω στην έννοια της ιστορίας"). Το 1930 έγινε βοηθός του Karl Mannheim στην Φρανκφούρτη. Το 1935 αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη Γερμανία και εγκαταστάθηκε αρχικά στο Παρίσι και κατόπιν στο Λονδίνο, όπου εργάστηκε ως ψυχοθεραπευτής και ειδικός σε θέματα εκπαίδευσης ενηλίκων. Το 1941 έχασε τη μητέρα του σε στρατόπεδο συγκέντρωσης. Από το 1954 δίδαξε κοινωνιολογία στο πανεπιστήμιο του Leicester. Εκτός από το θεμελιώδες έργο του "Über den Prozess der Zivilisation" ("**Η εξέλιξη του πολιτισμού**", ελλ. εκδ. Νεφέλη, 1997), που εκδόθηκε το 1939 και πέρασε στην αρχή, για τρεις δεκαετίες, σχεδόν απαρατήρητο, έγραψε μεταξύ άλλων: "Die hofische Gesellschaft. Untersuchungen zur Soziologie des Konigtums und der hofischen Aristokratie" ("Η αυλική κοινωνία. Έρευνες πάνω στην κοινωνιολογία της βασιλείας και στην αυλική αριστοκρατία") (1969)· "Was ist Soziologie?" ("Τι είναι κοινωνιολογία;" (1970)· "Die Gesellschaft der Individuen" ("Η κοινωνία των ατόμων") (1987)· "Studien über die Deutschen" ("Μελέτες για τους Γερμανούς") (1989)· "Über die Einsamkeit der Sterbenden" ("Για τη μοναξιά των ετοιμοθάνατων") (1982)· "Mozart. Zur Soziologie eines Genies" ("Μότσαρτ. Σχετικά με την κοινωνιολογία μιας μεγαλοφυΐας", ελλ. εκδ. Ίνδικτος, 2001) (1991)· "The symbol theory" (1991)· "Die Ballade vom armen Jacob" (1996). Η έκδοση των απάντων του άρχισε το 1997 στη Φρανκφούρτη και προβλέπεται να περιλάβει 19 τόμους.

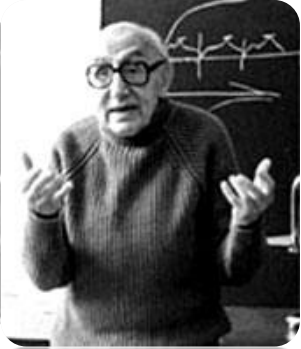
Norbert Elias: το έργο του

Όταν το 1939 πρωτοδημοσιεύτηκε το δίτομο έργο του, λίγοι κατανόησαν ότι άνοιγε έναν καινούριο δρόμο για **την κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων** μέσα από μία αναδρομή στις στις γενετικές αιτίες και στις συνιστώσες της συνεχούς μετεξέλιξης κοινωνικών δραστηριοτήτων και ατομικών συμπεριφορών. Μελετά συμπεριφορές, οι οποίες έχουν γίνει για μας τόσο αυτονόητες, ώστε να μην αντιλαμβανόμαστε την ιστορική τους φόρτιση. Οι ανατροπές στην Ευρώπη από τον 15^ο αι. -προπαντός η διαμόρφωση της αστικής τάξης και του σύγχρονου κράτους- απηχήθηκαν σε μian ευρύτατη **μεταβολή των κοινωνικά καθιερωμένων προτύπων συμπεριφοράς**: άλλαξε ο ίδιος ο τρόπος της ικανοποίησης των φυσικών αναγκών, οι αντιλήψεις για το τι είναι «πολιτισμένο» και τι «απολίτιστο» όταν τρώμε, κοιμόμαστε ή σκουπίζουμε τη μύτη μας. Αυτή η ανάλυση επιτρέπει να συλλάβουμε καλύτερα τα αίτια παθολογικών φαινομένων της νεώτερης ευρωπαϊκής κοινωνίας (π.χ. νευρώσεων οφειλομένων στη λειτουργία εσωτερικευμένων κοινωνικών καταναγκασμών)

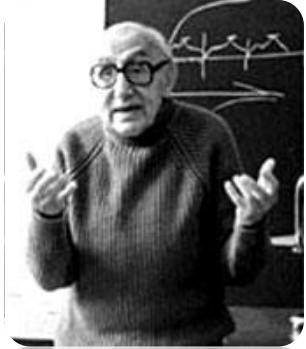
Norbert Elias: το έργο του

Σήμερα, οι έντονα διαφοροποιημένες και πλούσιες κοινωνίες προσφέρουν, μεταξύ άλλων, μεγαλύτερη ποικιλία δραστηριοτήτων τηςσχόλης από κάθε άλλη κοινωνία. Πολλές από αυτές τις δραστηριότητες, ανάμεσά τους και ο αθλητισμός, ιδωμένες από την πλευρά του αθλητή ή του θεατή, επινοήθηκαν για να προκαλέσουν μια απολαυστική και ελεγχόμενη απελευθέρωση των συγκινήσεων. Παράγουν ευχάριστες μιμητικές εντάσεις που συχνά οδηγούν σε αυξανόμενη συγκίνηση και στην κορύφωση έντονων συναισθημάτων, με τη βοήθεια των οποίων -όπως στην περίπτωση νίκης της πλευράς που υποστηρίζει κάποιος σε έναν αθλητικό αγώνα- η ένταση μπορεί να απαλειφθεί με ευχάριστο τρόπο. Έτσι, **οι μιμητικές εντάσεις των δραστηριοτήτων τηςσχόλης και η συνακόλουθη συγκίνηση, απαλλαγμένες από τον κίνδυνο ή την ενοχή, μπορούν να χρησιμεύσουν ως αντίδοτο στην ένταση και το άγχος που εγκυμονεί ένας αδιάκριτος και σταθερός έλεγχος, χαρακτηριστικός των ανθρώπων στις πολύπλοκες κοινωνίες**

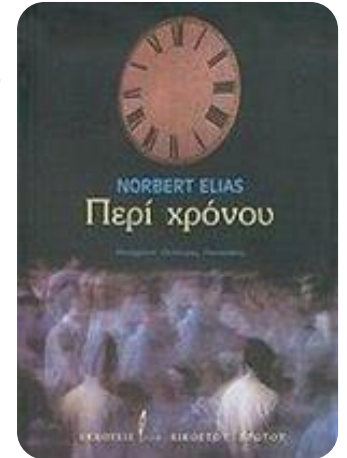

Norbert Elias: το έργο του

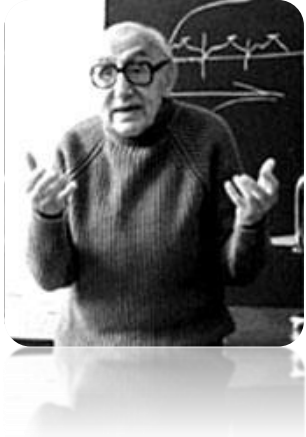

«Νομίζουμε πως ο χρόνος είναι μια έννοια της φυσικής επιστήμης, η οποία και μεταφέρθηκε στην κοινωνία. Συνέβη το ακριβώς αντίθετο. Λόγω των κοινωνικών αναγκών σε προγενέστερες εποχές οι ιερείς παρακολουθούσαν την ανατολή και τη δύση του ηλίου, τη χάση και τη φέξη του φεγγαριού, για να προσδιορίσουν την κατάλληλη προς τις γεωργικές εργασίες εποχή. **Όσο στενότερες γίνονταν οι σχέσεις των ανθρώπων, ο συντονισμός των δραστηριοτήτων τους ήταν εφικτός μόνο μέσω ενός ενιαίου χρόνου, μιας χρονικής ομοιομορφίας, μόνο αν ο καθένας είχε και από ένα ρολόι**»

Ο χρόνος=(συγ)χρονισμός, τουτέστιν συντονισμός είναι, ίσως, το πρώτο βήμα για την ανάκτηση του ελέγχου

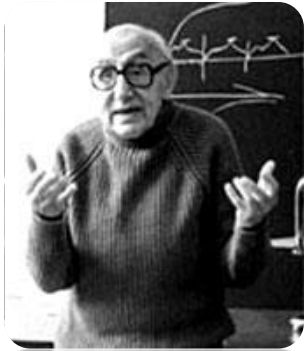

Norbert Elias

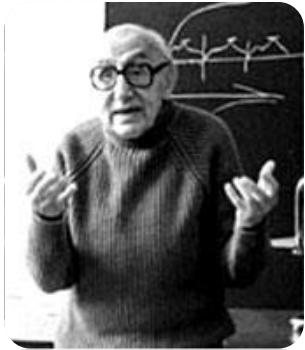
- Η πρώτη κοινωνιολογία με το σώμα και τη σωματική πρακτική στο κέντρο της
- Μελέτησε τον αθλητισμό, προκειμένου να ρίξει φως στην εξέλιξη του πολιτισμού. Στον αθλητισμό, είδε μια γραμμή που πηγαίνει από την αρχική βία στην πολιτισμένη συνδιαπλοκή και την ειρήνευση
- Το βιβλίο «η έρευνα για τον ενθουσιασμό» (The Quest for Excitement), του Norbert Elias και του Eric Dunning, δημοσιευμένο το 1986 έχει αποδειχθεί μια δημιουργική εργασία για την κοινωνιολογία του αθλητισμού, και κυρίως του ποδοσφαίρου
- The Centre for the Sociology of Sport at the University of Leicester, England φιλοξενεί ένα σημαντικό αριθμό κοινωνιολόγων που δούλεψαν πάνω στη δουλειά του Elias and Dunning

Norbert Elias

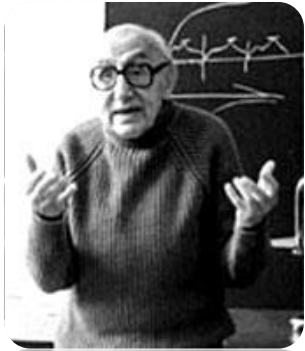
- Μελέτησε το σώμα μέσα από τη συμμετοχή του στις κοινωνικές σχέσεις και τους τρόπους με τους οποίους αναπαράγει τους ευρύτερους κοινωνικούς στόχους και προσανατολισμούς
- Επέκρινε τη μεθοδολογική συνήθεια στην κοινωνιολογία να αντιπαραβάλλει «το άτομο» με την «κοινωνία», τονίζοντας ότι δεν υπάρχει νόημα στο διαχωρισμό μεταξύ του ατόμου ως πυρήνα της ανθρώπινης ύπαρξης και την κοινωνία ως ένα δευτερεύον περιβάλλον γύρω από τον πυρήνα. Η κοινωνία είναι μέσα στο ανθρώπινο σώμα (π.χ. η μάθηση ενός χορού –βαλς- δεν μπορεί να βασιστεί σε μια διανοητική στρατηγική που αρχίζει από το απομονωμένο άτομο, αλλά υπάρχει μια ολότητα στο χώρο και το χρόνο, στο σχηματισμό ζευγαριών και τις κοινωνικές σχέσεις που κάνουν τον άνθρωπο συμπρωταγωνιστή με τους άλλους) (Eichberg, 2009 και wiki)
- Το άτομο αναδεικνύει τη διαφορετικότητα και τη μοναδικότητά του από τους υπόλοιπους ανθρώπους, μέσα από την ίδια την κοινωνικοποίηση
- Το άτομο δεν επιλέγει από μόνο του τον τρόπο συμπεριφοράς και μορφοποίησης του σώματός του, παρά λειτουργεί με γνώμονα τις κοινωνικές επιταγές (βλ. διατροφικές συνήθειες στις δυτικές κοινωνίες)

Norbert Elias: η διαδικασία εκπολιτισμού

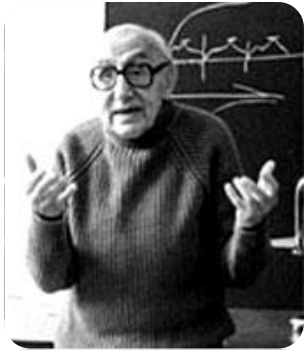
- Το σώμα είναι μια δυναμική οντότητα η οποία δεν είναι σταθερή και αμετάβλητη, αλλά διαμορφώνει την ποιότητά της μέσω της εκμάθησης και της κοινωνικής διαπαιδαγώγησης
- Ασχολήθηκε: βία, σεξουαλική συμπεριφορά, τρόποι καλής συμπεριφοράς, μορφές ομιλίας, μονομαχία, έλεγχος των σωματικών λειτουργιών, της εμφάνισης, της στάσης του σώματος από το Μεσαίωνα μέχρι σήμερα (πρώτα δημόσιο και μετά ατομικό έλεγχο)
- Αποτέλεσμα του ελέγχου: η ντροπή και αποστροφή για τη ζωώδη φύση και η τοποθέτηση τέτοιων δραστηριοτήτων πίσω από τη σκηνή της κοινωνικής ζωής (προστασία της ιδιωτικής ζωής στα υπνοδωμάτια, μπάνια, κουζίνες)

Norbert Elias: η διαδικασία εκπολιτισμού

Μεσαιωνική πρακτική του γάμου: Η φυσική συνουσία ως δημόσια διαδικασία

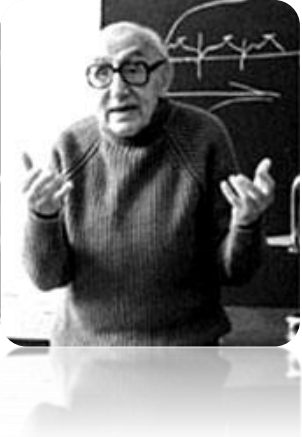
Norbert Elias: η διαδικασία εκπολιτισμού

Περιλαμβάνει τρία διαφορετικά στάδια:

1. την **κοινωνικοποίηση** (αναφέρεται στην εκμάθηση της σωστής και ιστορικά αρμόζουσας κοινωνικής συμπεριφοράς, στην υιοθέτηση και αναπαραγωγή των κοινωνικών κανόνων, γεγονός που οδηγεί στην απόκρυψη των φυσικών λειτουργιών του σώματος)
2. την **ορθολογικοποίηση** (αναφέρεται στην κοινωνική διαδικασία μέσω της οποίας επιβάλλουμε στον εαυτό μας τη χρήση της λογικής έναντι του συναισθήματος)
3. την **ατομικοποίηση** (αναφέρεται στην κοινωνική διαδικασία μέσω της οποίας το σώμα χρησιμεύει για την αναγνώριση της μοναδικότητας της ύπαρξής μας απέναντι στους άλλους. Μέσω αυτής της δυναμικής διαδικασίας κατασκευάζεται το κοινωνικό, εκπολιτισμένο σώμα, το οποίο αποβάλλει την αγελαία διάστασή του και παρότι κατασκευάζει και συντηρεί εντέλει την ατομικότητα, είναι αποτέλεσμα της κοινωνίας και του συγχρωτισμού με τους άλλους)

Norbert Elias: κριτική στη θεωρία του

Δεν προσφέρει χώρο στη συνειδητή ανατρεπτική δράση του σωματοποιημένου ατόμου. Οι αλλαγές του εκπολιτισμού σε θεσμούς και σώματα θεωρείται μια διαδικασία που κινείται πέρα από τα άτομα, τα οποία εκ των πραγμάτων δεν μπορούν να αντισταθούν. Θεωρεί το σώμα τη δομή η οποία επηρεάζει την ικανότητα των ατόμων να ασκήσουν συνειδητή δράση για αλλαγή. Το σώμα δηλαδή προσδιορίζεται ως δεδομένο που περιορίζει τη δράση

Παράλληλα κείμενα

1. Goudsblom, J. (1994). *The Theory of the Civilizing Process and Its Discontents*. Paper voor de Sectie Figuratiesociologie van de Zesde Sociaal-Wetenschappelijke Studiedagen Amsterdam, 7-8 april 1994